

ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СВІТОВОГО ДОСВІДУ КООПЕРАТИВНОГО МАРКЕТИНГУ В ПРАКТИКУ ВІТЧИЗНЯНОГО АГРОБІЗНЕСУ

Л. В. Тарасович, к. е. н

Житомирський національний агроекологічний університет

Проаналізовано основні аспекти розвитку сільськогоспо-дарської обслуговуючої кооперації в Україні та окремих країнах світу. Розглянуто перспективи імплементації світового досвіду кооперативного маркетингу в практику вітчизняного агробізнесу.

Постановка проблеми. Одним із найбільш пріоритетних напрямів державної аграрної політики України є формування кооперативного сегмента аграрного ринку в контексті сприяння розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОК) як невід'ємної складової його інфраструктури. Це зумовлено тим, що такі суб'єкти агробізнесу нині доцільно розглядати як стратегічний вектор підвищення конкурентоспроможності виробників аграрної продукції, поліпшення їх соціально-економічного стану та розширення сфери зайнятості на селі. Активізація в останні роки процесу створення та підтримки розвитку діючих СОК в Україні зумовлена, передусім, усвідомленням об'єктивної необхідності в умовах висококонкурентного ринку об'єднання зусиль аграріїв у контексті лобіювання власних економічних та соціальних інтересів. Крім того, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи найбільшою мірою, порівняно із іншими організаційно-правовими формами господарювання, у т. ч. приватними, сприяють формуванню соціального капіталу в тій сільській місцевості, де вони функціонують. Однак, попри значні переваги сільськогосподарської обслуговуючої кооперації для аграрного сектора, в Україні наразі існує низка чинників об'єктивного та суб'єктивного змісту, що стримують її розвиток. Водночас, у розвинених країнах світу, де остання визнається як стратегічно необхідний напрям розвитку аграрної сфери, вона набуває дедалі більших масштабів. Враховуючи зазначене, вбачається доцільним розглянути перспективи імплементації світового досвіду кооперативного маркетингу як найбільш дієвого інструмента реалізації економічних і соціальних ініціатив суб'єктів вітчизняного агробізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні основи розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації закладено у фундаментальних дослідженнях

О. Анциферова, І. Ємельянова, М. Кондратьєва, Б. Мартоса, М. Туган-Барановського, О. Чайнова та ін. На сучасному етапі у цьому науковому напрямі плідно працюють П. Березівський, О. Булуй, В. Гончаренко, Ф. Горбонос, М. Гриценко, Ю. Губені, В. Зіновчук, А. Корягіна, Л. Левківська, М. Малік, О. Могильний, Л. Молдаван, А. Пантелеймоненко, Н. Степаненко, Ю. Ушкаренко, І. Червен, Г. Черевко, Т. Швець та ін. Відзначаючи цінність результатів дослідження названих вчених і сучасних наукових розробок для теорії і практики розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, слід вказати на деяку обмеженість висвітлення й одночасно неабияку актуальність дослідження питання перспектив імплементації світового досвіду кооперативного маркетингу в практику вітчизняного агробізнесу, що й зумовило необхідність проведення окремого дослідження.

Метою дослідження є аналіз основних аспектів розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні та світі й на цій основі обґрунтувати перспективи імплементації зарубіжного досвіду кооперативного маркетингу в практику вітчизняного агробізнесу.

Виклад основного матеріалу. Нині найбільш трудомістка сільськогосподарська продукція виробляється в особистих господарствах населення та фізичними особами, які не мають надійних та регулярних маркетингових каналів її збуту. За статистикою, в нашій державі в особистих господарствах населення виробляється 97–99 % картоплі, 80 % овочів, плодів і ягід, понад 80 % молока та до 50 % м'яса[3]. Проблема збуту аграрної продукції особливо гостро проявляється в селах, віддалених від приміської зони. В таких умовах значна частина вирощеної продукції просто псується (в кращому випадку використовується на корм худобі), надходить споживачам через посередницькі структури за значно вищими цінами, або ж реалізується селянами поза межами аграрних ринків у непристосованих для торгівлі місцях, що також породжує низку проблем об'єктивного та суб'єктивного змісту. Проблема загострюється з огляду на те, що господарства населення самостійно неспроможні повноцінно адаптуватися до правил СОТ і вимог глобалізованих аграрних ринків щодо виробництва високоякісної і безпечної сільгосппродукції, здатної володіти конкурентними перевагами. Членство України в СОТ та формування ринку земель об'єктивно створюють ситуацію, в якій для господарств населення іманентно окреслюється лише один напрям стратегічного розвитку, а саме – трансформація у дрібний та малий аграрний бізнес, створення

фермерських господарств. В умовах стандартів СОТ превалюючим чинником зміцнення економічної стійкості для дрібного й малого аграрного бізнесу вбачається кооперування господарюючих суб'єктів й інтеграція із сільськогосподарськими та переробними підприємствами [4].

Країни – члени ЄС, США, Канада тощо забезпечили вирішення проблеми збуту продукції, вирощеної фермерами, шляхом підтримки ініціативи створення ними прозорої заготівельно-збутової інфраструктури на засадах кооперації та її інтеграції зі сферою торгівлі, суб'єктами харчової та переробної промисловості. Наприклад, в Євросоюзі через кооперативи реалізується 60 % товарної аграрної продукції, у країнах Скандинавії – 80, Нідерландах – 65, Німеччині, Іспанії, Франції – 50–52 %, Японії та Китаї – понад 90 %. У США на засадах кооперації переробляється 82 % молока, постачається 80 % електроенергії, 26 % – матеріальних ресурсів для фермерів, виробляється 51% цукру, виділяється 33 % кредитів тощо [5].

Візцевим прикладом налагодженої системи кооперативного маркетингу в аграрній сфері є Канада, де особливо поширеним є кооперування виробників зерна й практично вся зернова продукція реалізується через кооперативні структури. На високому рівні функціонує потужна група сільськогосподарських кооперативів – «Саскачеванський пшеничний кооператив», «Пшеничний кооператив Альберти» і «Монітобський елеваторний кооператив», які об'єднують 100 тис. фермерів, мають у розпорядженні 800 елеваторів, 3 портових елеватори, власний флот для перевезення зерна, 200 млинів тощо. Досить розвиненими в Канаді є також кооперативи зі збуту молока, які мають подвійну ціль: по-перше, надання послуг фермерам щодо збуту молока, по-друге, – відстеження його якісних характеристик. При цьому, ключове місце має моральний аспект членства в кооперативі з огляду на те, що якщо фермер здав неякісне молоко і воно потрапило до загальної ємкості, він повинен відшкодувати всю вартість молока і його виключать із кооперативу, що фактично унеможливить отримання ринку збуту для нього [5].

Можливість адаптації світового досвіду кооперування до умов вітчизняного агробізнесу вбачається, передусім, у відпрацюванні організаційно-економічного механізму стимулювання (мотивації) сільськогосподарських товаровиробників об'єднуватися в кооперативи з метою забезпечення ефективної імплементації ключових інструментів маркетингу (товарної, збутової, комунікативної та цінової політик) у власну діяльність. Очевидно, що розробка та впровадження механізму стимулювання має забезпечуватись державою. Цей аспект

вбачається домінуючим з огляду на приділення йому значної уваги в розвинених країнах світу. Наприклад, в Канаді поширеною є практика отримання учасниками організованого каналу збуту продукції (учасниками кооперативів) преференцій з державного бюджету – дотацій. В Європейському Союзі, якщо виробники об'єднуються в кооператив, то отримують 5 років для завершення та узгодження всіх процедур спільної діяльності. У цей час вони мають право продавати поза кооперативом не більше 50 % власної продукції (при цьому вже мають право на отримання преференцій). Після завершення цього терміну фермери переходять на вищий рівень об'єднання й отримують статус Організації виробників (вищий рівень преференцій, дотацій), однак реалізувати продукцію за межами кооперативу не мають права. Міністерством сільського господарства Польщі, на основі використання законодавства ЄС, затверджено перелік та мінімальні обсяги продукції, що має реалізуватися через обслуговуючі кооперативи. Якщо ж фермери, які об'єдналися в кооператив, реалізують менше встановленої норми продукції, вони не мають права називатися кооперативами й отримувати преференції від держави. В Молдові, яка не є членом ЄС (як і Україна), а відтак не отримує дотацій з його бюджету, також зроблено значні кроки у напрямі стимулювання розвитку кооперації, зокрема створено спеціальне агентство, яке адаптувало до економічних умов Молдови правила ЄС щодо підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Відтак, для членів кооперативів – з фізичних осіб встановлено нульову ставку податку з фізичних осіб, за домовленістю з банками зроблено нижчою на 10 пунктів відсоткову ставку за кредитами. Агентство має щорічний субсидіарний фонд підтримки СОК 35 млн євро [5].

В Україні також в останні роки зі сторони держави здійснено досить суттєві кроки у напрямі підтримки розвитку та активізації кооперативного руху на селі. Передусім, це прийняття у 2009 р. Державної цільової програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів до 2015 року, в рамках якої із державного бюджету виділено 90 млн грн на підтримку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в регіонах [2]. Програмою передбачалося створення до 2015 р. 10,5 тис. СОК. Така підтримка характеризувалася можливістю відшкодування 90 % вартості придбаних кооперативами технічних ресурсів. Такий крок держави забезпечив активізацію кооперативного руху (у тому ж році кількість СОК в Україні зросла із 400 до 655 од.). Однак, відсутність на той час дієвих інструментів з реалізації та імплементації програми у практику господарювання,

зумовили скорочення у 2010 р. кількості СОК до 430. Нажаль, у 2011 р. програма було скасовано і фінансування призупинено.

У 2012 р. з державного бюджету виділено 5 млн грн на підтримку розвитку СОК. На поч. 2012 р. в Україні було зареєстровано 774 СОК (на 30,5 % більше, ніж у 2011 р.), що зумовлено, передусім, активізацією дій з підтримки розвитку сільськогосподарської кооперації з боку регіональних органів влади, виділення коштів з обласних бюджетів тощо. 20 листопада 2012 р. прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» (вступив у дію 19 січня 2013 р.) [1]. Згідно закону, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи віднесено до суб'єктів, які здійснюють некомерційне господарювання, що забезпечує звільнення останніх від необгрунтованого податкового навантаження та створює умови для зменшення обсягу витрат й збільшення доходів членів кооперативів, а відтак – покращує податкові та економічні умови діяльності кооперативів. В законі зазначено, що дохід обслуговуючого кооперативу формується за рахунок плати його членів за надані кооперативом послуги, пасивних доходів, субсидій або дотацій з державного або місцевих бюджетів, державних цільових фондів, або технічної, благодійної або гуманітарної допомоги та інших законних надходжень. При цьому, надходження від збуту сільськогосподарської продукції за дорученням членів кооперативу, не вважаються його доходами. Також цілий розділ присвячено державній підтримці сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, яка може здійснюватись відповідно до затверджених програм за рахунок державного та місцевого бюджетів. Цей аспект яскраво демонструє неприбуткову природу і демократичність кооперативних об'єднань та є неабияким стимулом до формування структур такої організаційно-правової форми в Україні.

Державна підтримка сільськогосподарської кооперації проявляється також за рахунок розробленої за ініціативою Міністерства аграрної політики та продовольства України Державної програми «Рідне село», яка наразі активно впроваджується через регіональні відділення асоціації сільських та селищних рад. Програмою передбачено стимулювання зайнятості економічно активного сільського населення шляхом створення обслуговуючих кооперативів, що сприятиме соціальному відродженню села й розвитку сільських територій.

Висновки. Відтак, підтримка діючих та створення нових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як важливої

соціально-економічної інституції підвищення ефективності сільськогосподарського виробництв, активного розвитку сільських територій та підвищення рівня якості життя сільського населення в цілому, є стратегічно необхідною складовою формування державної аграрної політики України. Імплементация світового досвіду кооперативного маркетингу в практику вітчизняного агробізнесу можлива за умови належної підтримки цього процесу зі сторони державних та місцевих органів влади. На державному рівні першочерговими організаційно-правовими діями щодо активізації кооперативного руху вбачаються, передусім: 1) створення необхідних умов для проведення інформаційно-роз'яснювальних робіт серед сільськогосподарських товаровиробників (у т.ч. господарств населення, фермерів, окремих фізичних осіб, які займаються агровиробництвом) щодо доцільності створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та участі у них; 2) забезпечення умов для практичного ознайомлення бажаючих створити кооператив із діяльністю передових (показових) СОК як навчально-демонстраційних баз для розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в регіонах; 3) посилення державної підтримки розвитку СОК, контроль за виконанням діючих наразі цільових програм тощо.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію»: Закон України від 20 листопада 2012 року № 5495-VI // *Голос України* від 18.01.2013. – № 11.
2. Про затвердження Державної цільової економічної програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 3.06.2009 р. № 557. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Статистичний щорічник України за 2011 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Консультант, 2012. – 653 с.
4. Фурман В. Кооператив у кінці тунелю [Електронний ресурс] / В. Фурман // *Сільські вісті* від 9 грудня 2011 року № 141 (18731). – Режим доступу: <http://www.silskivisti.kiev.ua/18731/print.php?n=11528>
5. Чому в Україні не розвиваються сільськогосподарські кооперативи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://galinfo.com.ua/news/108592.html>